

Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Dersi Güven ve Katılım Ölçeği: Geçerlik ve Güvenirlik Çalışması

Trust and Participation Scale

for the Religious Culture and Moral Knowledge Course

A Validity and Reliability Study

Nurullah Altaş¹, Fatma Nur Kalkavan²

¹ Prof. Dr., Yalova Üniversitesi, altas68@gmail.com, <http://orcid.org/0000-0003-4179-7645>

² Res. Asist., Kocaeli Üniversitesi, kayafatmanur61@gmail.com, <http://orcid.org/0000-0001-8955-2335>

Öz

Bu araştırmanın amacı, ortaöğretim öğrencilerinin Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi (DKAB) dersine yönelik güven ve katılım düzeylerini belirlemeye yönelik geçerli ve güvenilir bir ölçme aracı geliştirmektir. Araştırma, nicel araştırma yöntemine dayalı betimsel tarama modelinde desenlenmiş bir ölçek geliştirme çalışmasıdır. Çalışma grubunu İstanbul ilinde Millî Eğitim Bakanlığı'na bağlı devlet okullarında öğrenim gören toplam 691 on ikinci sınıf öğrencisi oluşturmaktadır. Ölçek geliştirme sürecinde açımlayıcı faktör analizi (AFA) ve doğrulayıcı faktör analizi (DFA) farklı örneklem grupları üzerinde gerçekleştirilmiştir.

Yapılan analizler sonucunda ölçeğin tek faktörlü bir yapıya sahip olduğu belirlenmiş ve bu yapının toplam varyansın %62,319'unu açıkladığı görülmüştür. Maddelerin faktör yükleri ,738 ile ,845 arasında değişmektedir. Doğrulayıcı faktör analizi sonuçları, modelin kabul edilebilir ve iyi uyum değerlerine sahip olduğunu göstermiştir ($\chi^2/df=3,139$; RMSEA=,077; CFI=,965; SRMR=,036). Ölçeğin ölçüt geçerliğini belirlemek amacıyla İçsel Dini Motivasyon Ölçeği ile yapılan korelasyon analizi sonucunda iki ölçek arasında pozitif ve anlamlı bir ilişki bulunmuştur ($r=,680$; $p<,01$). Ölçeğin güvenilirlik analizleri sonucunda Cronbach alfa iç tutarlılık katsayısı ,944 olarak hesaplanmış; iki yarı güvenilirlik katsayıları da yüksek düzeyde bulunmuştur.

Elde edilen bulgular, DKAB Dersi Güven ve Katılım Ölçeğinin lise öğrencilerinin derse yönelik güven ve katılım düzeylerini ölçmede geçerli ve güvenilir bir araç olduğunu göstermektedir. Geliştirilen ölçeğin, DKAB dersine ilişkin öğrenme süreçlerinin duyuşsal boyutunu anlamaya ve eğitim uygulamalarına katkı sağlaması beklenmektedir.

Anahtar Kelimeler: Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Dersi, Güven, Katılım, Geçerlik, Güvenirlik

Abstract

The aim of this study is to develop a valid and reliable measurement instrument to determine secondary school students' levels of trust and participation toward the Religious Culture and Moral Knowledge (RCMK) course. The research was designed as a scale development study based on the quantitative research method within the descriptive survey model. The study group consisted of a total of 691 twelfth-grade students studying in public schools affiliated with the Ministry of National Education in Istanbul. During the scale development process, Exploratory Factor Analysis (EFA) and Confirmatory Factor Analysis (CFA) were conducted on different sample groups. The analyses revealed that the scale has a single-factor structure, explaining 62.319% of the total variance. The factor loadings of the items ranged between .738 and .845. The results of the confirmatory factor analysis indicated that the model demonstrated acceptable and good fit indices ($\chi^2/df = 3.139$; RMSEA = .077; CFI = .965; SRMR = .036). In order to determine the criterion validity of the scale, a correlation analysis was conducted with the Intrinsic Religious Motivation Scale, which revealed a positive and significant relationship between the two scales ($r = .680$; $p < .01$). As a result of the reliability analyses, the Cronbach's alpha internal consistency coefficient of the scale was calculated as .944, and the split-half reliability coefficients were also found to be high. The findings indicate that the Trust and Participation Scale for the RCMK Course is a valid and reliable instrument for measuring high school students' levels of trust and participation in the course. It is expected that the developed scale will contribute to understanding the affective dimension of learning processes related to the RCMK course and support educational practices.

Keywords: Religious Culture and Moral Knowledge Course, Trust, Participation, Validity, Reliability

Giriş

Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi (DKAB) dersi, Milli Eğitim sistemi içerisinde zorunlu ders olarak yer almaktadır. Bu ders aracılığıyla ilköğretim 4. sınıftan ortaöğretim 12. sınıfa kadar öğrenciler; Türk Milletinin milli ve kültürel değerlerini gözetken, ahlaki ve insani değerleri önemseyen ve geliştirme noktasında aktif rol alan; fiziksel ve zihinsel gelişiminin yanında ahlaki ve duygusal gelişimi de göz önünde bulundurularak; insan haklarına özen gösteren, bireysel yeterlik ve girişimi önceleyen, topluma karşı sorumluluklarına dikkat eden bireyler olarak yetiştirilmek istenmektedir. (METK, 1973) Kanunda belirtilen hedeflerin gerçekleştirilebilmesi, eğitim sürecinin en önemli paydaşlarından birisi olan öğrencilerin derse ve ders kapsamında sunulan bilginin doğruluğuna, yeterliliğine ve anlamlılığına yönelik güven duymaları sayesinde mümkün olabilir.

Öğrenme sürecinde öğrencinin dersi benimsemesi ve aktif biçimde derse katılım gösterebilmesi hususunda, bilişsel yeterliklerinin yanı sıra dersin içeriğiyle kendi hayatı arasında ilişki kurabilmesi ve ders ortamıyla ilgili algısı etkili olan faktörler arasındadır. Bu çalışma kapsamında ilgili faktörlerden öğrencinin ilk olarak DKAB dersine yönelik güven duygusu değerlendirilmiştir. Güven kavramının incelendiği bilimsel çalışmalarda kavramın psikolojik boyutunun ön plana çıktığı görülmektedir. Araştırmacıların bireysel ve sosyal yönleriyle ele aldıkları güven olgusu hakkındaki tanımlarında ortak bir kanaat yer almamaktadır. Bu çalışma kapsamında güven kavramı pedagojik boyutuyla yer almaktadır. Ailede bir değer aktarımı olarak başlayan bu süreci okullaşma aşaması kapsamında formel eğitimle aktarım takip etmektedir. Bu aşamada öğrenci, ailesinden sonra ilk defa bireysel olarak sosyalleşebileceği bir ortama da dahil olması bakımından sosyal öğrenme sürecini de tecrübe etmektedir. (Koç, 2018; 4,17)

Aile ortamında kurulan güçlü bağlarla öz güven gelişimi oluşmaya başlayan sağlıklı bir bireyin okul ortamındaki öğrenmeleri; bireysel yeterlik ve potansiyeline olan inancını ifade eden öz yeterlik ve akademik başarıda

öncelikli duyuşsal boyutu ifade eden akademik öz yeterlik düzeyleri oranında şekillenmektedir.(Ekici, 2012; 175; Sakız, 2013;187)

Öğrenci katılımı, öğrenme sürecinin niteliğini belirleyen belki de en önemli etkenlerden birisidir. Özellikle DKAB dersi tartışma, görüş ifade etme, öğrencilerin anlam dünyalarını zenginleştirme ve içine doğdukları kültür ile bağ kurma amaçlarından hareketle ve toplumsal konular üzerinde düşünmeyi gerektiren yapısıyla öğrenci güven ve katılımının belirgin bir şekilde gözlenebileceği bir ders niteliği taşımaktadır. Bu derste öğrencilerin kendilerini ifade etmeleri ve arayışında oldukları anlamın izini sürebilmeleri amacıyla güven ve katılım birbirini destekleyen iki önemli yön olarak belirginleşmektedir. Güven olmadan aktif katılım ortaya çıkamaz. Dolayısıyla güven; öğretmene, adaletli değerlendirmeye, dersin anlamlılığına güven boyutlarıyla birlikte değerlendirilmelidir. Katılım ise davranışsal (aktif olarak derste rol alma), duyuşsal (öğrenmeyle ilgili içsel yönelimler) ve bilişsel (düşünme, sorgulama ve değerlendirmeyi de kapsayan derin öğrenme çabası) olarak öğrencinin derste aktif olması şeklinde anlamlandırılmıştır. Sonuç olarak öğrencinin derste katılımı kendisini güvende hissetmesine bağlıdır. Dolayısıyla ilk adımda adil, destekleyici ve değer veren bir öğretim ortamı öğrencinin derste katılım sürecinde önem arz etmektedir.

Bu çalışmada, öğrencilerin DKAB dersine yönelik güven ve katılım düzeylerini belirlemek amacıyla geçerli ve güvenilir bir ölçme aracı geliştirilmesi amaçlanmaktadır. Geliştirilecek ölçeğin, DKAB dersinde öğrenme sürecini etkileyen bu iki temel yapının daha kapsamlı biçimde anlaşılmasına katkı sağlaması beklenmektedir.

Yöntem

Araştırma Modeli

Bu araştırma Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Dersi Güven ve Katılım Ölçeğinin psikometrik özelliklerinin belirlenmesi amacıyla nicel araştırma yönteminin tanımlayıcı/betimsel tarama modelinin kullanıldığı bir ölçek geliştirme çalışmasıdır. Tanımlayıcı/betimsel araştırma; araştırma probleminin meydana gelme biçimini tahmin ederek, problemin özelliklerini, tekrar sıklığını, probleme etki eden değişkenleri ve bu değişkenlerin etki derecelerini ortaya çıkarma ve değişkenler arasındaki ilişkinin belirlenmesi sonucu genellemelere varma yoluyla gerçekleştirilen bir araştırma modelidir.(Büyüköztürk, 2022, s. 25; İslamoğlu & Alıncaçık, 2016, s. 40-41) Bu bölümde çalışma grubu, ölçek geliştirme süreçleri ve geçerlik-güvenirlik analizlerinde ulaşılan bulgulara yer verilecektir.

Bu araştırma için Kocaeli Üniversitesi Rektörlüğü Sosyal ve Beşerî Bilimler Etik Kurulu'ndan 25.02.2025 tarih ve E-94094268-044-738243 sayılı kararla izin alınmıştır. Araştırma sürecinde katılımcılara araştırmanın amacı açıklanmış, gönüllü katılım esas alınmış ve veriler anonim olarak toplanmıştır.

Çalışma Grupları

Çalışma grubunda İstanbul il ve ilçelerinde Millî Eğitim Bakanlığı'na bağlı devlet okullarında öğrenim görmekte olan ortaöğretim 12. sınıf öğrencileri yer almaktadır. Yapı geçerliği çalışmaları için ulaşılmaması gereken katılımcı sayısı hakkında uzmanlar tarafından farklı görüşler belirtilmiştir. Örneklem büyüklüğünün yapılacak analizlerde hata oranını azaltacağı ve analiz gücünü artıracacağı yönünde fikirler bulunmaktadır.(Yurdabakan & Çüm, 2017a, s. 117) Evrenin büyüklüğü ve ölçekte yer alan madde sayısı referans alınarak yapılan hesaplamaların yanında, açıklanan ortak varyansın temsil derecesine göre (örneğin KMO >0.6 ise 60-100 kişilik örneklemin yeterli olması) çalışma grubunun organize edilmesi de belirtilen özellikler arasında yer almaktadır.(MacCallum vd., 1999, s. 91-92, 96) Belirtilen görüşler de gözetilerek bu çalışmada örneklem sayısı madde sayısının (12 madde) en az on katı olacak şekilde planlanmış ve toplam 691 kişilik çalışma grubuna ulaşılmıştır. Örneklem belirlemede tabakalı örnekleme

yöntemi tercih edilmiştir. Tabakalı örnekleme yönteminde evrendeki cinsiyet, yaş grubu, eğitim durumu ve sosyo-ekonomik düzey gibi önemli özellikler göz önünde bulundurulur. Bu özelliklerden hareketle alt gruplar/tabakalar oluşturulur. Seçilen örneklem farklı özelliklerdeki tüm tabakaları temsil gücünde olmalıdır.(Şimşek, 2012, s. 120) Örnekleme farklı gelir düzeylerinden, farklı sosyokültürel çevrelerden ve farklı akademik başarı seviyelerinden katılımcıların yer almasına dikkat edilmiştir. Çalışmada, Liselere Geçiş Sistemi (LGS) yerleştirme yüzdelik dilimleri temel alınarak farklı başarı seviyelerinde (%3'lük dilim, %20'lik dilim ve %50'lik dilim) öğrenci kabul eden Anadolu liseleri ile yerel yerleştirme kapsamında sınavsız olarak okul başarı puanına göre öğrenci kabul eden liselere örnekleme yer verilmiştir. Ölçek geliştirme süreçlerinde aşırı uyumun önüne geçmek ve genellenebilir sonuçlar elde etmek(Fokkema & Greiff, 2017, s. 401) amacıyla, açımlayıcı faktör analizi ve doğrulayıcı faktör analizi için iki ayrı gruptan veri toplanmıştır. Açımlayıcı ve doğrulayıcı faktör analizleri için veri toplama işlemi yüz yüze gerçekleştirilmiştir.

Çalışma Grubu I

Açımlayıcı faktör analizi için, 363 öğrenci form doldurmuştur. Anket formları doldurulurken öğrenciler takip edilmiş, gönüllü olmayan öğrencilere form dağıtılmamış ve öğrencilerin formları doldurma aşamasında hassas davranmaları için uyarı yapılmıştır. 363 (%100) geçerli formun 219'u (%60,33) kız ve 144'ü (%39,67) erkek öğrenciden oluşmaktadır.

Çalışma Grubu II

Ölçek yapısının doğrulanması amacıyla ikinci çalışma grubunda 190 (%57,9) kız, 138 (%42,1) erkek, toplamda 328 lise 12. sınıf öğrencisinden veri toplanmıştır. Açımlayıcı faktör analizinden sonra soru sayısının azalmasının da etkisiyle yanıtlar tutarlı bulunarak 328 katılımcının verisi analize dahil edilmiştir.

Veri Toplama Araçları

Araştırmada geliştirilen Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Dersi Güven ve Katılım Ölçeği yanında, ölçüt geçerliği için İçsel Dini Motivasyon Ölçeği ve cinsiyet bilgilerini almak amacıyla kişisel bilgi formu kullanılmıştır.

Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Dersi Güven ve Katılım Ölçeği

Ölçeğin geliştirilmesinde iki temel olgu merkeze alınmaktadır. Öğrencilerin DKAB derslerine “güven” düzeyleri ile derslere “katılım” düzeyleri üzerinden derslerin öğrencilerin gerçek yaşantıları üzerinde etkileri üzerine yorumlar geliştirilmesi amaçlanmıştır. Genelde bu iki olgu öğrencilerin öğretim süreçlerinde karşılaştıkları derslere karşı tutumlarını ölçmeyi amaçlayan ölçekler içinde yer alan maddelerle karşımıza çıkar. Tutum kavramının anlam çerçevesine bakıldığında yaşantı ve deneyimler sonucu oluşan, ilgili olduğu bütün obje ve durumlara karşı bireyin davranışları üzerinde yönlendirici ya da dinamik bir etkileme gücüne sahip duygusal ve zihinsel hazırlık durumu anlaşılır. Bu anlamıyla tutum, bireyin davranışlarında yönlendirici bir unsur olarak karşımıza çıkar ve sonradan yaşanarak kazanılır. Öğrenme süreci içinde biçimlendiğinden, insanın çevresini anlamasına yardımcı olurlar ve hepsinden önemlisi olumlu ya da olumsuz yeni davranışların önünü açar. Bireylerin tutumları gözle görülemez fakat onun davranışlarına bakarak bir objeye ilişkin tutumu hakkında fikir sahibi olunabilir. Örneğin, sadece matematik derslerine devamsızlık yapan ve sadece bu dersin ödevlerini yapmayan bir öğrencinin, bu derse ilişkin olumsuz tutumu olduğu anlaşılır.(Tavşancıl, 2002) Bu olumsuz tutum öğrencinin matematik öğretim süreçlerinde kazanımları edinim düzeyini olumsuz etkileyeceği gibi gündelik yaşantısında matematiğin kullanım sıklığına etki edecektir. Nitekim ülkemiz eğitim aşamalarını merkeze alan araştırmaların yayımlandığı literatürde farklı derslere karşı

tutumların öğrencinin başarısı üzerine etkisi, farklı yöntem ve materyallerin kullanımının da öğrencinin derslere karşı tutumları üzerindeki etkisini tartışan çalışmalar bulunmaktadır(Altınışik & Orhan, 2002; Bilgin, 2018; Yekrek, 2006). Fen bilimleri alanında yapılan araştırmalarda derse karşı tutumların bilimsel tutum ve yaklaşımları etkilediğine ilişkin çıkarımlar yapılabilmektedir(Sözer, 2015). Altaş'ın 2004 yılında dönemin ilköğretim yapısı içinde yer alan 6, 7 ve 8. Sınıfta okumakta olan öğrencilerin velilerinin Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi derslerine karşı tutumlarını farklı değişkenler açısından analiz etmeyi amaçlayan araştırmasında kullandığı “derse karşı tutum ölçeği” önemli ölçüde öğrenci tutumlarını gösteren maddelerden yararlanılarak geliştirilmiş görünmektedir(Altaş, 2004). Bununla birlikte bu ölçme aracı velilerin tutumlarını önemli ölçüde başarılı bir şekilde ölçmüştür. İki boyutlu olarak karşımıza çıkan bu ölçme aracının birinci boyutundaki 12 madde doğrudan dersin öğretim süreci ve öğrenci üzerindeki yansımaları hakkında, ikinci boyuttaki maddeler ise velilerin genel olarak din eğitimine karşı tutumlarıyla ilgilidir.

Altaş daha sonra bu ölçeğin ilk boyutunda yer alan 12 maddeyi merkeze alarak lise öğrencilerinin dini bilgi kaynakları üzerinde yaptığı araştırmada “Öğrencilerin Din kültürü ve Ahlak Bilgisi Derslerine Güven ve Katılım Ölçeği” geliştirmiştir(Altaş, 2021). Altaş'ın önceki çalışmasında söz konusu 12 maddenin Cronbach Alpha güvenilirlik değeri 0.88 iken lise öğrencileri üzerindeki uygulamada aynı değer 0,96 olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu çalışma kapsamında geliştirilen ölçek, ağırlıklı olarak Altaş'ın yukarıda verilen ölçme süreçlerinde kullandığı maddelerden oluşmaktadır ve öğrencilerin din kültürü ve ahlak bilgisi derslerine olan güvenlerini ve derse katılımlarını ölçmek amacıyla geliştirilmiştir. Beşli likert tipi (1-Kesinlikle katılmıyorum, 2-Katılmıyorum, 3-Kararsızım, 4-Katılıyorum, 5-Kesinlikle katılıyorum) ölçek 12 maddeden oluşan ölçek tek boyutludur. Ölçekten alınabilecek puanlar 12-60 arasında değişmekte ve alınan puanın yüksek olması derse güven ve katılımın yüksek olduğu anlamına gelmektedir.

İçsel Dini Motivasyon Ölçeği

Hoge (Hoge, 1972) tarafından geliştirilen İçsel Dini Motivasyon Ölçeğinin Türkçe uyarlaması Karaca(Karaca, 2001, s. 198-201) tarafından yapılmıştır. Ölçek 10 maddeden oluşmaktadır ve tek boyutludur. Ölçeğin Türkçe uyarlamasında Cronbach Alpha değeri (.84), güvenilirlik katsayısı ise (.76) olarak belirtilmiştir.

Taslak Ölçeğin Geliştirilmesi

Altaş'ın 2021'de kullandığı ölçekte yer alan 12 madde gözden geçirilmiş, ölçmek istedikleri yön ve olgu korunarak ifadeler sadeleştirilmiş, cümleler kısaltılmış, ölçek maddeleri yeniden yazılmıştır. Yazılan maddeler dil ve anlatım açısından bir dil uzmanı ve iki ortaöğretim DKAB öğretmeni tarafından kontrol edilmiş; gençlerin derse güven ve katılım durumlarını ölçme amacına hizmet edip etmediğini belirlemek için ise 3 alan uzmanından değerlendirme talep edilmiştir. Aynı zamanda 15 lise son sınıf öğrencisine pilot uygulama yapılmış; uygulama yapılırken öğrencilerin soruları yanıtlama davranışları takip edilmiş, soruları nasıl algıladıklarını anlamak amacıyla her soruyla ilgili dönüş alınmıştır. Öğrencilerin yaptığı geri bildirimler (anlatım bozuklukları ya da anlama sorunları) tekrara düşmeye başladığında pilot uygulama sonlandırılmıştır. Bütün bu sürecin sonunda daha önce belirtilen çalışma kapsamında geliştirilen ölçek maddelerinde küçük değişiklikler yapılmış, madde sayısı (12 madde) aynı şekilde korunmuştur.

Verilerin Toplanması ve Çözümlemesi

Bu çalışmada kullanılan ölçek 2025 yılı mart-nisan aylarında uygulanmıştır. Öncelikle madde analizi yapılmış ve madde toplam korelasyonları değerlendirilmiştir. Ardından geçerlik analizleri kapsamında yapı geçerliğinin kontrol edilmesi amacıyla korelasyon matrisinin veri setine uygunluğunun değerlendirilmesi için Kaiser-Meyer-Olkin (KMO) değerlerine bakılmış ve Bartlett küresellik testi yapılmıştır. Ölçeğin yapı geçerliğinin tespit edilmesi için sırasıyla farklı veri setlerinde açımlayıcı ve doğrulayıcı faktör analizleri yapılmıştır. Ölçüt geçerliği için ise İçsel Dini Motivasyon Ölçeği kullanılmış, Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Dersi Güven ve Katılım Ölçeği ile Pearson korelasyon katsayısı hesaplanmıştır. Madde ayırt ediciliğinin belirlenmesi amacıyla maddeler %27'lik alt ve üst gruplara ayrılmış ve analiz sonuçları değerlendirilmiştir. Ölçeğin güvenilirliğini test etmek için önce Cronbach Alfa değeri hesaplanmıştır. Bu işlemde sonra ikiye ayırma güvenilirlik analizlerinden Split-Half yapılmıştır. Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Dersi Güven ve Katılım Ölçeğinin geliştirme çalışmaları kapsamında elde edilen veriler ile geçerlik ve güvenilirlik analizleri yapılmıştır. Ölçek geliştirme sürecinde takip edilen bütün aşamalarda bilimsel yöntem ve standartlara uygunluk esas alınmıştır. Ulaşılan bulgular SPSS 25 ve AMOS 24 paket programlarında yapılan analizlerden elde edilmiştir.

Bulgular

Madde Analizi

Maddelerin ayırt ediciliklerinin belirlenmesi ve ölçülmek istenen özellik ile olan ilişkilerini ortaya koymak amacıyla güvenilirlik ve geçerlik analizlerinden önce madde analizi yapılmaktadır. Faktör yüklerinin skoru ile ilgili literatürde farklı görüşler bulunmakla birlikte (Erkuş, 2007, s. 20; Tavşancıl, 2002, s. 33) ,30 ve üzeri faktör yükleri kabul edilebilir olarak değerlendirildiğinden maddelerin değerlendirilmesinde bu ölçüt baz alınmıştır. 12 maddeden oluşan Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Dersi Güven ve Katılım Ölçeğine ilişkin madde analizi sonuçları incelendiğinde, bir maddenin diğer maddelerle olan ilişkisinin ,30'un altında olmaması kriterine uygunluğa dikkat edilmiştir. 12 maddenin madde toplam puan korelasyon değerleri Tablo 1'de verilmiştir.

Tablo 1

Madde-Toplam Puan Korelasyon Değerleri

Madde No	Madde Silindiğinde Ölçek Ortalaması	Madde Silindiğinde Ölçek Varyansı	Düzeltilmiş Madde Toplam Korelasyonu	Madde Silindiğinde Cronbach Alfa Değeri
Madde 1	32,12	107,145	,745	,940
Madde 2	31,79	109,172	,798	,938
Madde 3	31,76	109,862	,741	,940
Madde 4	31,99	109,262	,715	,940
Madde 5	31,62	107,430	,805	,937
Madde 6	32,51	106,632	,727	,940
Madde 7	32,09	108,727	,762	,939
Madde 8	32,15	108,573	,765	,939
Madde 9	32,57	109,466	,707	,941
Madde10	32,13	110,691	,715	,940

Madde11	32,36	111,166	,687	,941
Madde12	31,95	108,401	,755	,939

Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Dersi Güven ve Katılım Ölçeğine ait madde-toplam korelasyonu değerleri incelendiğinde ölçekte kalan maddelerin, madde toplam korelasyon değerlerinin ,687 ile ,805 arasında olduğu ve maddeler arasında tutarlılık olduğu belirlenmiştir.

Açımlayıcı Faktör Analizi

Faktör analizinin ön şartlarından birisi Bartlett Küresellik Testidir. Bu testin sonuçlarına göre değişkenler arasında yeterli ilişki bulunmuştur ($p < 0,05$, $p = 0,000$). Kaiser Meyer Olkin Örneklem Büyüklüğü Yeterlik Testi (KMO) değerinde 0,60 ve üzerindeki değerler kabul edilmekte (Tabachnick & Fidell, 2020, s. 619-620), bununla birlikte; 0,90 ve üstü mükemmel, 0,80 ve üstü çok iyi, 0,70 ve 0,60'ların vasat ve 0,50 ve altı kötü olarak değerlendirilmektedir (Tavşancıl, 2002, s. 50-51). Tablo 2'de görüldüğü üzere, KMO değeri örneklem sayısının faktör analizi yapılması için yeterli olup olmadığını ölçtüğünden, katılımcı sayısının faktör analizi yapmaya yeterli olduğu belirlenmiştir (KMO=0,948).

Tablo 2

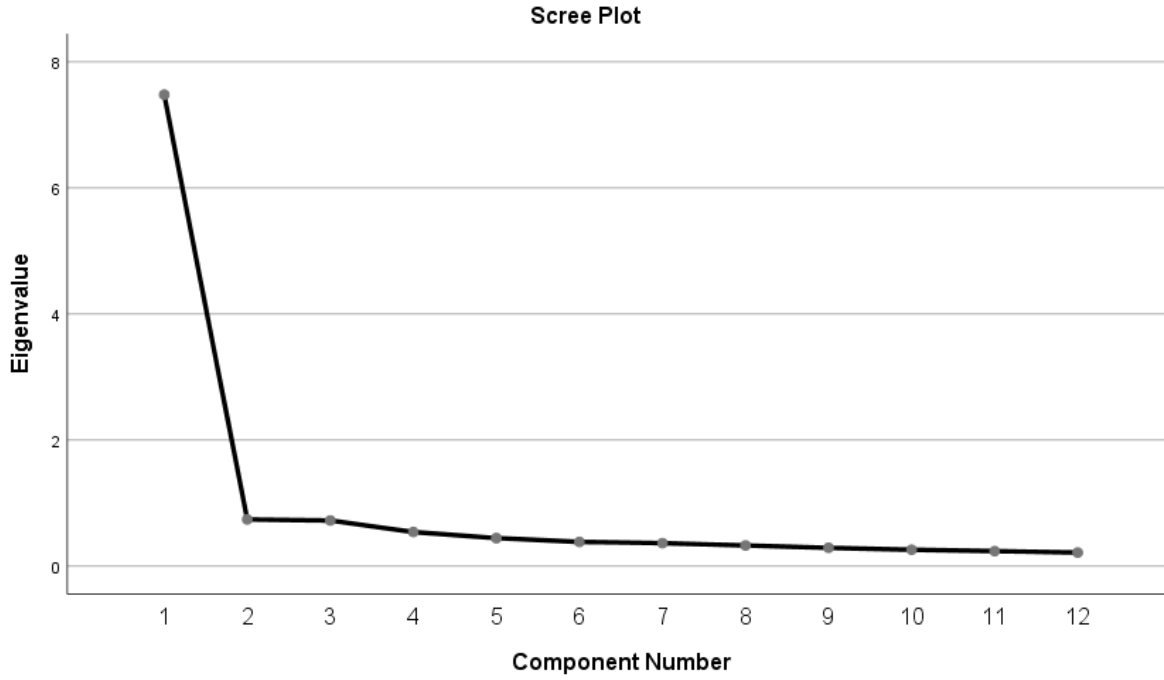
KMO ve Bartlett's Testi

<i>Kaiser-Meyer-Olkin Örneklem Büyüklüğü Yeterlilik Testi</i>	,948
Ki-Kare Değeri	3106,037
<i>Bartlett's Küresellik Testi</i> Serbestlik Derecesi	66
Anlamlılık -P	,000

Yukarıdaki işlemlerden sonra Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Dersi Güven ve Katılım Ölçeğinde maddelerin birbirleriyle ve varsa alt boyutlarla olan ilişkilerini belirlemek için ilk önce Açımlayıcı Faktör Analizi yapılmıştır. Açımlayıcı faktör analizinde birbiriyle ilişkili değişkenler bir araya getirilir ve gerekirse boyut indirgeme işlemi yapılarak bağımlılık yapısı ortadan kaldırılır, ölçülen yapı az sayıda değişkenle ve olabildiğince yüksek varyansla açıklanmaya çalışılır. (Tavşancıl, 2002, s. 46; Yurdabakan & Çüm, 2017a, s. 117) Faktör yüklerinde kabul gören görüşe göre ,60 üstü yüksek, ,30 ve üstü orta derecede kabul edilebilir bulunmaktadır. (Kline, 2002, s. 6) Bu seviyenin altında kalan faktör yükleri dikkate alınmamaktadır. Ölçeğin faktör yapısının belirlenmesi amacıyla Scree Plot (Yamaç Grafiği) kullanılmış ve elde edilen dağılım Şekil 1'de gösterilmiştir.

Şekil 1

Scree Plot Grafiği

Şekil 1’de görüleceği üzere, 12 maddelik Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Güven ve Katılım Ölçeği Scree Plot incelemesinde (Eigen Değeri 1) 1. faktörden sonra dirsek noktası gözlenmiş ve bu nedenle tek faktörlü yapı kabul edilmiştir. Bütün bu işlemler ve faktör analizi sonucunda ölçek maddeleri ve değerleri Tablo 3’te verilmiştir.

Tablo 3

DKAB-Güven Faktör Analizi: Toplam Açıklanan Varyans

Maddeler	Faktör Ağırlıkları	Faktör Açıklayıcılığı
DKAB Dersi Güven ve Katılım		
5. DKAB Derslerinin sunduğu din anlayışı benim din anlayışım ile uyumludur.	,845	
2. DKAB Derslerinin sunduğu dini bilgiye güvenirim.	,838	
8. DKAB Derslerinde öğretilen din anlayışına tam anlamıyla bağlıyım.	,809	
7. DKAB Dersleri dini bilgilerimi geliştirmede beklentilerimi karşılar.	,805	
12. DKAB Dersi öğretmenleri benim dini inanç ve anlayışımı temsil ederler.	,801	
1. DKAB Derslerinin eğitim sistemimizde mevcut statüsüyle bulunması gerektiğini düşünüyorum.	,787	
3. DKAB Derslerine katılmaktan hoşlanırım.	,786	

6. DKAB Derslerinin zorunlu olmasını savunurum.	,772	
10. DKAB Derslerinde öğretilen dini bilgide hata olmadığını düşünürüm.	,767	
4. DKAB Derslerinin dini duygularımın oluşumunda önemli etkisi olduğunu düşünürüm.	,763	
9. Problemlerimle başa çıkarken DKAB Derslerinin kazanımlarından yararlanırım.	,755	
11. DKAB Dersinin içeriği toplumun güncel dini ihtiyaçlarını karşılamada yeterlidir.	,738	
		62,319

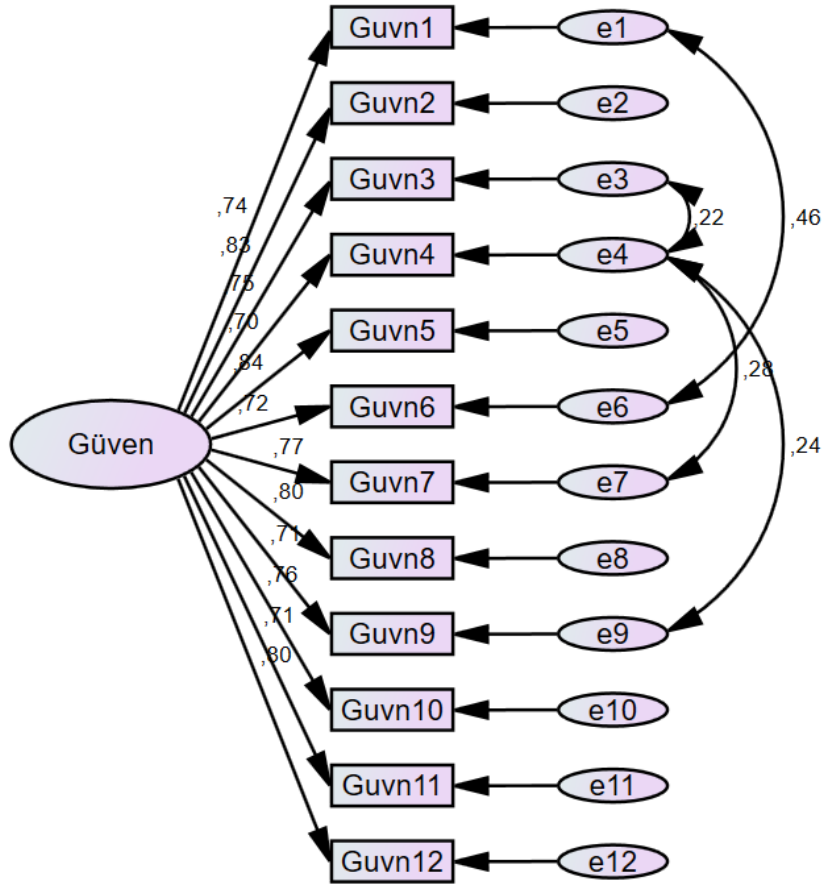
Faktör yük değerleri ,738-,845 arasında değişmektedir ve maddeler toplam varyansın %62,319'unu açıklamaktadır. Eğitim araştırmalarında hakim kanaate göre %50 açıklanan varyans oranı yeterli kabul edilmektedir(Beavers vd., 2013, s. 8).

Doğrulayıcı Faktör Analizi

Yapılan açımlayıcı faktör analizi sonrasında belirlenen tek faktörlü yapının test edilmesi amacıyla doğrulayıcı faktör analizi yapılmıştır. Doğrulayıcı faktör analizinde önceden belirlenmiş model test edilir ve mevcut yapının elde edilen verilerle uyumu analiz edilir(Suhr, 2006, s. 5).

Şekil 2

DKAB-Güven Doğrulayıcı Faktör Analizi Path Diyagramı

CMIN/df:3,139; CFI:;965; AGFI:;893; RMSEA:;077; IFI:;965; GFI:;932; NFI:;950; TLI:;954

Şekil 2 incelendiğinde, Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Dersi Güven ve Katılım Ölçeğine ait uyum kriterleri ilk aşamada istenilen düzeyde çıkmaması sebebiyle; Guvn1-Guvn6, Guvn3- Guvn4, Guvn4- Guvn7 ve Guvn4- Guvn9 maddeleri arasında modifikasyon yapılmıştır.

Tablo 5

DKAB-Güven Doğrulayıcı Faktör Analizi Uyum İndeksleri*

Uyum Kriterleri	Mükemmel Uyum	İyi Uyum	Ölçeğe Ait Değerler	Açıklama
$\chi^2/sd(CMIN/df)$	≤ 3	≤ 5	3,139	Kabul edilebilir

RMSEA	$0 \leq \text{RMSEA} \leq 0.06$	$0.06 < \text{RMSEA} \leq 0.08$	0,077	Kabul edilebilir
SRMR	$0 \leq \text{SRMR} \leq 0.08$	$0.08 < \text{SRMR} \leq 0.10$	0,036	Mükemmel
CFI	$0.95 \leq \text{CFI} \leq 1$	$0.90 \leq \text{CFI} < 0.95$	0,965	Mükemmel
AGFI	$0.90 \leq \text{AGFI} \leq 1$	$0.85 \leq \text{AGFI} < 0.90$	0,893	Mükemmel
IFI	$0.95 \leq \text{IFI} \leq 1$	$0.90 \leq \text{IFI} < 0.95$	0,965	Mükemmel
GFI	$0.95 \leq \text{GFI} \leq 1$	$0.90 \leq \text{GFI} < 0.95$	0,932	İyi

*Kaynak:(Hu & Bentler, 1999, s. 27-28)

Literatürde model uyumunu değerlendirmek için; tüm modelin uygunluğunu test eden χ^2 uygunluk istatistiği (Chi-Square Goodness) ve uyum indeksleri kullanılan en yaygın iki yöntemdir(Hu & Bentler, 1999, s. 2). Yapılan modifikasyon sonucuna göre Tablo 5'te görüldüğü üzere; popülasyondaki yaklaşık uyumun bir ölçümü olan RMSEA(Steiger, 2016, s. 77-778) (Root Mean Square Error of Approximation- Yaklaşık Hataların Ortalama Karekökü) değerinin kabul edilebilir uyum indeksi aralığında olduğu (RMSEA= 0,077, $0.00 \leq \text{RMSEA} \leq 0.06$), modelin öngördüğü ile gözlemlenen kovaryanslar arasındaki farkları değerlendiren SRMR(Tabachnick & Fidell, 2020, s. 725) (Standardized Root Mean Square Residual- Standartlaştırılmış Ortalama Hataların Karekökü) değerinin ise mükemmel uyum indeksi aralığında olduğu (SRMR=0,036, $0.00 \leq \text{SRMR} \leq 0.08$) belirlenmiştir. Ki-Kare testine alternatif olarak oluşturulmuş tahmini popülasyon kovaryansı tarafından açıklanan varyans oranını ölçen GFI(Hooper vd., 2008, s. 196; Sathyanarayana & Mohanasundaram, 2024, s. 568) (Goodness of Fit Index- Uyum İyiliği İndeksi) değerinin iyi uyum indeksi aralığında olduğu (GFI=0,932, $0.90 \leq \text{GFI} \leq 0.95$) ve GFI'nin serbestlik derecesinin mevcut toplam serbestlik derecesine oranına göre ayarlanmış versiyonu olan AGFI(Hair Jr. vd., 2014, s. 581) (Adjusted Goodness of Fit Index- Ayarlanmış Uyum İyiliği İndeksi) değerinin mükemmel uyum indeksi aralığında olduğu (AGFI= 0,893, $0.90 \leq \text{AGFI} \leq 1$) belirlenmiştir. RMSEA, modelin mükemmellikten ne kadar uzak olduğunu değerlendiren mutlak bir uyum indeksidir (absolute fit index). CFI (Comparative Fit Index- Karşılaştırmalı Uyum İndeksi) ve IFI (Incremental Fit Index- Artımlı Uyum İndeksi) indeksleri ise modelin uyumunu en alt referans modellerle karşılaştıran artımlı uyum endeksleri olarak tanımlanmaktadır (incremental fit index). Modifikasyon sonuçlarına göre CFI ($0.90 \leq \text{CFI} < 0.95$) ve IFI ($0.90 \leq \text{IFI} < 0.95$) değerlerinin mükemmel uyum indeksi aralığında olduğu belirlenmiştir. Yapılan DFA analizi sonucunda uyum indekslerinin mükemmel ve iyi uyum değerleri aralığında olduğu ve modelin uyumluluğun kabul edilebilir uyum kriterini karşıladığı ($\chi^2/\text{df}=156,926/50 \leq 5$) belirlenmiştir(Hu & Bentler, 1999, s. 27-28).

Ölçüt Geçerliliği

Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Dersi Güven ve Katılım Ölçeğinin ölçüt geçerliğini incelemek amacıyla İçsel Dini Motivasyon Ölçeği kullanılmıştır. İçsel Dini Motivasyon Ölçeği literatürde yıllardır kullanılan bir ölçek olması,

madde sayısı ve dil/anlam özellikleri bakımından Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Dersi Güven ve Katılım Ölçeğinin hedef kitlesiyle uyumluluk göstermesi nedeniyle tercih edilmiştir. Bu iki ölçek arasındaki ilişkiyi belirlemek amacıyla Pearson Korelasyonu analizi yapılmış ve analiz sonucunda elde edilen değerler Tablo 6’da verilmiştir.

Tablo 6

Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Dersi Güven ve Katılım Ölçeği ve İçsel Dini Motivasyon Ölçeği Korelasyonu

	N	DKAB Dersi Güven ve Katılım
İçsel Dini Motivasyon	120	,680**

**p<,01

İçsel Dini Motivasyon Ölçeği toplam puanı ve Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Dersi Güven ve Katılım Ölçeği toplam puanının analize dahil edilmesiyle birlikte yukarıdaki sonuçlar elde edilmiştir. Elde edilen değerlerden hareketle (p<,01) Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Dersi Güven ve Katılım Ölçeğinin İçsel Dini Motivasyon Ölçeğiyle anlamlı bir ilişki içinde olduğu belirlenmiştir.

Madde Ayırt Edicilik Analizi

Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Dersi Güven ve Katılım Ölçeğinin madde ayırt ediciliğini belirlemek amacıyla ölçek maddelerinin toplam puanları aracılığıyla ölçekte en yüksek puanı alan %27’lik grup ile en düşük puanı alan %27’lik grup belirlenmiştir. Ayrılan gruplar arasındaki ilişkileri incelemek için bağımsız örneklem t-testi yapılmıştır. Elde edilen t değerlerinin -17,007 ile -24,645 arasında değiştiği belirlenmiştir. Bütün maddeler p<,01 düzeyinde istatistiksel olarak anlamlı bulunmuştur. Analiz sonuçları Tablo 7’de yer almaktadır.

Tablo 7: Maddelerin Ayırt Ediciliğinin %27’lik Alt ve Üst Gruplara Göre Test Edilmesi

Maddeler	t	p	N
Madde 1	-23,706	,000**	195
Madde 2	-22,441	,000**	195
Madde 3	-17,007	,000**	195
Madde 4	-19,340	,000**	195
Madde 5	-21,518	,000**	195
Madde 6	-24,645	,000**	195
Madde 7	-21,991	,000**	195
Madde 8	-21,967	,000**	195
Madde 9	-20,744	,000**	195
Madde 10	-18,123	,000**	195
Madde 11	-17,336	,000**	195
Madde 12	-20,007	,000**	195

**P<,01

Güvenirlik Analizleri

Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Dersi Güven ve Katılım Ölçeğinin güvenilirliğini test etmek amacıyla güvenilirlik analizleri içerisinde en önemlisi olarak belirtilen Cronbach Alfa iç tutarlılık katsayısı ile ikiye ayırma güvenilirlik analizlerinden Split-Half Korelasyonu hesaplanmış ve elde edilen değerler Tablo 8’de sunulmuştur.

Tablo 8

Cronbach's Alpha İç Tutarlılık Analizi ve Tanımlayıcı İstatistikler ve İkiye Ayırma Güvenirlik Analizi

	Madde Sayısı	Cronbach's Alpha Katsayısı
DKAB Dersi Güven ve Katılım	12	,944
1. Grup	6 ^a : (1, 2, 3, 4, 5, 6)	,905
2. Grup	6 ^b : (7, 8, 9, 10, 11, 12)	,894
Gruplar Arası Korelasyon		,862
Spearman-Brown Katsayısı	Equal Length	,926
	Unequal Length	,926
Guttman Split-Half Katsayısı		,925

Ölçeğin genelinin içsel tutarlılıklarının hesaplanmasında, Cronbach alfa katsayısı ,944’tür. İki yarı güvenilirlik hesaplamalarında gruplar arası korelasyon değeri ,862; Spearman-Brown katsayısı ,926-,926 ve Guttman güvenilirlik katsayısı ,925’tir.

Sonuç

Bu araştırmada, ortaöğretim öğrencilerinin Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi (DKAB) dersine yönelik güven ve katılım düzeylerini belirlemeye yönelik geçerli ve güvenilir bir ölçme aracı geliştirilmiştir. Ölçek geliştirme sürecinde izlenen kuramsal çerçeve, literatür incelemesi, uzman görüşleri, pilot uygulama ve iki aşamalı faktör analizleri, elde edilen ölçme aracının bilimsel ölçütlere uygun biçimde yapılandırıldığını göstermektedir.

Gerçekleştirilen açımlayıcı faktör analizi sonucunda ölçeğin tek faktörlü bir yapıya sahip olduğu ve toplam varyansın %62,319’unu açıkladığı belirlenmiştir. Bu oran, eğitim bilimleri alanındaki ölçek geliştirme çalışmalarında kabul edilen yeterlik düzeyinin üzerindedir. Doğrulayıcı faktör analizi bulguları da tek faktörlü yapının doğrulandığını ve modelin kabul edilebilir düzeyde uyum değerlerine sahip olduğunu ortaya koymuştur. Elde edilen uyum indeksleri, ölçeğin yapısal bütünlüğünün istatistiksel olarak desteklendiğini göstermektedir.

Ölçüt geçerliği kapsamında İçsel Dini Motivasyon Ölçeği ile yapılan analizde iki ölçek arasında pozitif ve anlamlı bir ilişki bulunmuştur. Bu bulgu, DKAB dersine yönelik güven ve katılım düzeylerinin öğrencilerin içsel dini motivasyonlarıyla ilişkili olduğunu göstermekte; geliştirilen ölçeğin kuramsal temellerle tutarlı bir yapı

sergilediğini desteklemektedir. Ayrıca yüksek Cronbach alfa katsayısı ve iki yarı güvenilirlik sonuçları, ölçeğin iç tutarlılığının güçlü olduğunu ortaya koymaktadır.

Araştırma bulguları, öğrencilerin derse yönelik güven duygusu ile katılım düzeylerinin birbirini destekleyen ve iç içe geçmiş yapılar olduğunu göstermektedir. Güvenin, katılımın ön koşulu niteliği taşıdığı; öğrencinin kendisini adil, destekleyici ve temsil edici bir öğretim ortamında hissetmesinin derse aktif katılımı kolaylaştırdığı anlaşılmaktadır. Bu bağlamda geliştirilen ölçek, DKAB dersinin yalnızca bilişsel değil, aynı zamanda duyuşsal boyutunu da değerlendirmeye imkân sağlayan bir araç niteliğindedir.

Sonuç olarak, Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Dersi Güven ve Katılım Ölçeğinin lise öğrencileri üzerinde geçerli ve güvenilir ölçümler üretebildiği belirlenmiştir. Ölçeğin farklı örneklem gruplarında uygulanarak kültürel, bölgesel ve demografik değişkenler açısından yeniden test edilmesi önerilmektedir. Ayrıca ilerleyen araştırmalarda güven ve katılım değişkenlerinin akademik başarı, dini kimlik gelişimi ve değer yönelimleri gibi değişkenlerle ilişkisi incelenerek alan yazına katkı sağlanabilir.

Kaynakça

- Altaş, N. (2004). Öğrenci Velilerinin ilköğretim Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Derslerine Karşı Tutum Düzeylerinin Dini Tutum Düzeyleriyle İlişkisi (Ön Araştırma). *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 45(1), 85-105.
- Altaş, N. (2021). Din Eğitimi Gençleri Dindarlaştırır mı? (Lise Gençliğinin Dini Kimlik Düzeyine Sahip Olma Düzeylerinin Din Eğitimi ile İlişkisi-Alan Araştırması). *Türk Eğitiminin Dünü Bu Günü ve Yarını*, 63-91.
- Altınışık, S., & Orhan, F. (2002). Sosyal Bilgiler Dersinde Çoklu Ortamın Öğrencilerin Akademik Başarıları ve Derse Karşı Tutumları Üzerindeki Etkisi. *Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 23(23).
- Beavers, A. S., Lounsbury, J. W., Richards, J. K., Huck, S. W., Skolits, G. J., & Esquivel, S. L. (2013). Practical Considerations for Using Exploratory Factor Analysis in Educational Research. *Practical Assessment, Research, and Evaluation*, 18(6), 1-13.
- Bilgin, D. (2018). *Türkçe Dersinde Bulmaca ile Kavram Öğretiminin Öğrenci Başarısına ve Derse Karşı Tutuma Etkisi* [Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi]. Karadeniz Teknik Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü.
- Büyüköztürk, Ş. (2022). *Eğitimde Bilimsel Araştırma Yöntemleri* (33. bs.). Pegem Akademi.
- Ekici, G. (2012). Akademik öz-yeterlik ölçeği: Türkçeye uyarlama, geçerlik ve güvenilirlik çalışması. *Hacettepe üniversitesi eğitim fakültesi dergisi*, 2012(43), 174-185.
- Erkuş, A. (2007). Ölçek Geliştirme ve Uyarlama Çalışmalarında Karşılaşılan Sorunlar. *Türk Psikoloji Bülteni*, 13(40), 17-25.
- Fokkema, M., & Greiff, S. (2017). How Performing PCA and CFA on the Same Data Equals Trouble: Overfitting in the Assessment of Internal Structure and Some Editorial Thoughts on It. *European Journal of Psychological Assessment*, 33(6), 399-402. <https://doi.org/10.1027/1015-5759/a000460>
- Hair Jr., J. F., Black, W. C., Babin, B. J., & Anderson, R. E. (2014). *Multivariate Data Analysis* (7th ed., s. 125). Pearson Education Limited.
- Hoge, D. R. (1972). A Validated Intrinsic Religious Motivation Scale. *Journal for the Scientific Study of Religion*, 11, 369-376.

- Hooper, D., Coughlan, J., & Mullen, M. (2008). *Evaluating model fit: A synthesis of the structural equation modelling literature*. 2008(2), 195-200.
- Hu, L. T., & Bentler, P. M. (1999). Cutoff Criteria for Fit Indexes in Covariance Structure Analysis: Conventional Criteria versus New Alternatives. *Structural Equation Modeling*, 6(1), 1-55.
- İslamoğlu, A. H., & Alıncaık, Ü. (2016). *Sosyal Bilimlerde Araştırma Yöntemleri: XVI, 514 s.* İstanbul: Beta Basım Yayım.
- Karaca, F. (2001). Din Psikolojisinde Metot Sorunu ve Bir Dindarlık Ölçeğinin Türk Toplumuna Standardizasyonu. *EKEV Akademi Dergisi*, 3(1), 187-202.
- Kline, P. (2002). *An Easy Guide to Factor Analysis*. Routledge.
- Koç, M. (2018). Psikolojik ve Pedago-Sosyo-Teolojik Açından Güven: Din ve Değerler Psikolojisi Perspektifinden Analizler. *Hitit Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 17(33), 1-38.
<https://doi.org/10.14395/hititilahiyat.443538>
- MacCallum, R. C., Widaman, K. F., Zhang, S., & Hong, S. (1999). Sample Size in Factor Analysis. *Psychological Methods*, 4(1), 90-96. <https://doi.org/10.1037/1082-989X.4.1.84>
- Millî Eğitim Temel Kanunu, Mevzuat Sy. Kanun No: 1739, md. 12, 14574 Resmî Gazete (1973).
<https://www.resmigazete.gov.tr/arsiv/14574.pdf>
- Sakız, G. (2013). Başarıda Anahtar Kelime: Öz-yeterlik. *Journal of Uludag University Faculty of Education*, 26(1), 185-210.
- Sathyanarayana, S., & Mohanasundaram, T. (2024). Fit indices in structural equation modeling and confirmatory factor analysis: Reporting guidelines. *Asian Journal of Economics, Business and Accounting*, 24(7), 561-577.
- Sözer, E. (2015). *Çok Seçenekli Performans Görevlerinin Öğrencilerin Akademik Başarı, Özgüven ve Derse Karşı Tutumlarına Etkisi* [Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi]. Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü.
- Steiger, J. H. (2016). Notes on the Steiger–Lind (1980) Handout. *Structural Equation Modeling: A Multidisciplinary Journal*, 23(6), 777-781. <https://doi.org/10.1080/10705511.2016.1217487>
- Suhr, D. D. (2006). *Exploratory or Confirmatory Factor Analysis* (C. 17). SAS Institute.
- Şimşek, A. (2012). Evren ve Örneklem. İçinde *Sosyal Bilimlerde Araştırma Yöntemleri* (ss. 108-133). Anadolu Üniversitesi Yayını.
- Tabachnick, B. G., & Fidell, L. S. (2020). *Çok Değişkenli İstatistiklerin Kullanımı* (M. Baloğlu, Ed.; 6. bs.dan çev., s. 620). Nobel Akademik Yayıncılık.
- Tavşancıl, E. (2002). *Tutumların Ölçülmesi ve Spss ile Veri Analizi*. Nobel Yayınları.
- Yekrek, Ş. (2006). *İlköğretim Sekizinci Sınıf T.C. İnkılâp Tarihi ve Atatürkçülük Dersinde Çoklu Zeka Kuramının Öğrencilerin Erişisine ve Derse Karşı Tutumlarına Etkisi* [Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi]. Abant İzzet Baysal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Yurdabakan, İ., & Çüm, S. (2017). Davranış Bilimlerinde Ölçek Geliştirme (Açıklayıcı Faktör Analizine Dayalı). *Türkiye Aile Hekimliği Dergisi*, 11(2), 108-126. <https://doi.org/https://doi.org/10.21763/tjfmpe.317880>